קנין הלכה

3

מראי מקומות

מס׳ 6

חודש כסלו תשפ"ד

יו"ד הלכות רבית

סימן קסח, סעיפים א-ח, וסימנים קע, קעא.

Dirshu
דרשו ד׳ ועוזו
קרן עולמית לחיזוק ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד׳ ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן קסח-קסט

סעיף א

מקור הדינים שבסעיפים א-ו הוא בברייתא דף עא: ועיי"ש דמיירי הברייתא בשני מקרים חלוקים:

הרישא איירי בנכרי שהלוה לישראל ברבית, וכאשר בא הישראל לפרוע את חובו מצאו ישראל אחר וביקש ללוות ממנו את המעות, והעלה הישראל האחר לישראל הראשון את הרבית המתרבה עליו בתקופה של ההלואה ביניהם. [סעיפים א-ג עוסקים בציור זה].

ונתבאר בגמ' שיש איסור בהלואה זו, דכיון שהראשון עדיין לא פרע את החוב לנכרי, נמצא שהמעות שייעד לפירעון החוב עדיין שלו וברשותו לכל דבר, ונמצא שהוא מלוה את מעותיו ברבית קצוצה לישראל השני.[1]

ואף באופן שאין הישראל השני מעלה את המעות לישראל אלא נותנם לידי הנכרי, מ"מ יש בזה איסור, כמבואר בשו"ע, ומקורו בתום' [דף עא: ד"ה ומצאו].

ונתבארו בתום' שני טעמים לאיסור זה:

א] כיון שהישראל הראשון חייב את המעות [הקרן והרבית] לנכרי, נמצא שהישראל השני פורע את חובו של הראשון, וה"ז כמלוה לחבירו מאה דינר ע"מ שיפרע חוב של מאה ועשרים שהמלוה חייב לאחר, דהוי רבית גמורה.[2]

ב] טעם נוסף כתבו תום' דכיון שהישראל הראשון ציוה שהמעות ינתנו לגוי, חשבינן את נתינת המעות לגוי כנתינה לישראל שציוה, וכדמצינו בגמ' [קידושין דף ו:] דאשה שאמרה תן מנה לפלוני ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב, דחשבינן ליה כאילו היא עצמה קיבלה לידיה את המעות, ומטעם זה כתב בשו"ע [לעיל סי' קם סי"ד] דהמלוה מאה לחבירו, ע"מ שיתן מאה ועשרים להקדש ה"ז רבית קצוצה.[3] וזהו הדין שכתב השו"ע בהמשך סעיף זה דאפילו אם הישראל הראשון לוה מהנכרי בלי רבית ה"ז אסור, והוא מהטעם השני דנתינתו לגוי נחשבת כנתינה לישראל מדין ערב.

ומה שכתב השו"ע דאפילו כתב הישראל השני שטר בשמו לנכרי וגם נתן לו משכונות ה"ז אסור, מקורו בתשובת הרא"ש [כלל קח סעיף יג, הובאה בב"י], וטעם האיסור משום דכל זמן שהנכרי לא פטר את הישראל הראשון נמצא שהישראל הראשון הוא המלוה לשני, והפירעון לנכרי כפירעון לראשון משני הטעמים הנ"ל.

בדברי הרמ"א דמוציאין מהראשון את סך הרבית שנתן השני לנכרי

כתב הרמ"א דבציור הנ"ל שהישראל השני נתן את הרבית לנכרי וחשבינן לה כרבית קצוצה היוצאה בדיינים, מוציאין את המעות מהישראל הראשון אף שלא קיבלן כלל לידיו. גם דין זה מקורו בתשובת הרא"ש [כלל קח סי"ג הנ"ל], והטעם הוא דכיון שאנו

ביאורים והערות

1. ואף שהישראל הראשון אינו מרויח כלל מרבית זו, דאינו נוטל מהשני רק כסכום הרבית שהוא צריך לשלם לנכרי, מ"מ הוי רבית גמורה. ולהלן [סימן קע ס"א] יבואר בע"ה למה אין דנים את הרבית הזו כהוצאות שיש לישראל הראשון מחמת ההלואה הזו, [דנימא שאין המעות שמוסיף השני לראשון על הקרן של ההלואה מוגדרת כרבית, אלא כתשלום ההוצאות שיש לראשון מחמת ההלואה], דזה אינו, אלא דייינינן ליה כרבית קצוצה.

2. ומבואר מתוס' שיש איסור רבית גם כשאין הלוה נותן לו מעות רק פורע את חובו.

3. איסור זה הוא גם כשאין הישראל הראשון חייב מעות לגוי אלא עצם הנתינה לגוי נחשבת כנתינה לישראל שציוה על כך. וכתב המל"מ [פ"ה מלוה סוף הי"ד ד"ה ואם] דאיסור זה הוא רק כאשר הישראל הראשון ציוה ליתן לנכרי, אבל אם הישראל השני בא וביקש את ההלואה והציע שהוא עצמו יתן את המעות לנכרי, בזה לא נאמר דין ערב, דאין לנו הוכחה שיש לישראל הראשון ניחותא מזה שהנכרי מקבל מעות, דנימא דה"ז כאילו קיבלן הוא בעצמו.

קנין הלכה

מראי מקומות

דנים את המעות שניתנו לנכרי כאילו ניתנו לישראל הראשון [משני הטעמים הנ"ל] לכן מוציאין ממנו את הרבית.[4]

<u>נכרי שאמר לישראל הראשון תן המעות לשני והפטר</u>

כתב השו"ע שגם באופן שהנכרי אמר לישראל הראשון ליתן המעות לידי השני ויפטר בזה מחובו ה"ז אסור.

מקור הדין הוא בתום' [דף עא: סוד"ה בשלמא] וברא"ש [סי' נד] שכתבו דאף שבאופן הזה לא קיימים שני טעמי האיסור שנתבארו לעיל, שהרי כשהישראל השני נותן את המעות לנכרי אין הגוי פורע את חובו של הראשון, שהרי כבר פטרו הנכרי את הראשון ממנו, וגם אינו נותן הנאה לראשון, דכיון שהראשון פטור מההלואה הזו שוב אין לו נפק"מ אם השני יפרע לנכרי או לא יפרע, מ"מ ה"ז אסור מדרבנן משום דמיחזי כרבית, כיון שהמעות באות מידו של הראשון לידו של השני, ועד עתה היה הראשון מחוייב לנכרי, לכן ה"ז נראה כאילו הישראל הראשון הלוה לשני ברבית.

ולהלן [סעיף ג] מבואר ברמ"א דיש אופן שבו מותר להראשון ליתן את המעות לידי השני, וזה על ידי שיתן מתחילה את המעות לידי השני בתורת פקדון, ואז יפטור הנכרי את הראשון מחובו, ורק אח"כ יטול השני את המעות לעצמו בתורת הלואה, דכיון שכבר נפטר הראשון מהנכרי קודם ההלואה ה"ז מותר.

<u>סעיף ב</u>

מקור הדין הוא בגמרא דף עא: דמוקמינן לברייתא שהתירה באופן שהישראל הראשון [שבא לפרוע חובו עכשיו לנכרי] העמיד את הישראל השני [שביקש ללוות ממנו את המעות] אצל הנכרי, והנכרי נטל את המעות בידו ונתן לשני. טעם ההיתר הוא משום דאמרינן שבנטילה זו שנטל הנכרי את המעות מיד הישראל הראשון נפרע חובו לנכרי, ומעתה הנכרי הוא שהלוה ברבית לישראל השני ואין בזה איסור.[5]

<u>סעיף ג</u>

מקור הדין של השו"ע הוא בגמ' דף עא:, דמבואר שאם אמר הנכרי לישראל הראשון תן המעות ע"ג הקרקע והפטר, ונטלן שמעון בתורת הלואה ברבית מהנכרי ה"ז מותר.[6]

ביאורים והערות

4. והמחנה אפרים [סי' יא] כתב דבאופן שהאיסור הוא רק מהטעם השני, דהיינו מדין ערב [כגון כשאין הישראל הראשון חייב רבית לנכרי ואין כאן תשלום דפורע חובו], נחלקו הראשונים כמה יוציאו מהישראל הראשון, דיש ראשונים הסוברים דאכן בדין ערב חשבינן כאילו כל המעות נתנו לראשון, ולשיטתם יוציאו מהראשון את כל המעות שנתן השני לנכרי, אך יש ראשונים המבארים שהחיוב בדין ערב הוא מחמת סברא דבההיא הנאה שנעשה רצונו קיבל הנכרי מעות, וא"כ אין מוציאין מהראשון אלא את שווי ההנאה הזו, שהוציא הלוה הוצאות על פיו.

5. ובגמרא הקשו דא"כ מאי למימרא, ותירצו "מהו דתימא נכרי גופיה אדעתא דישראל קא גמיר ויהיב, קמ"ל". ובראשונים משמע שההו"א היתה שנטילת הנכרי אינה נחשבת כלל כפירעון החוב ולא נפטר הראשון מחובו לנכרי כלל, והנכרי אינו אלא כמעביר את המעות מהישראל הראשון לשני, דבאופן זה חשבינן לה כהלואה ברבית מהראשון לשני, דהסכם ההלואה נעשה בין שניהם, ויש בזה איסור ד"ת, דבשעה שנטל השני את המעות מיד הנכרי חלה ההלואה ברבית מהראשון, והנכרי אינו עושה אלא מעשה קוף, קמ"ל דלא אמרינן הכי אלא נטילת הנכרי הויא פירעון גמור.

6. ועיי"ש בתוס' שנסתפקו אם כאשר הניח הראשון את המעות על הקרקע [ונפטר בזה מחובו] נעשו המעות הפקר, או שעדיין נשארו המעות בבעלותו של הישראל, והישראל השני אינו זוכה בהן מן ההפקר אלא מהראשון, ומ"מ אין בזה איסור רבית כיון שהנכרי הוא שהתנה עם השני את תנאי הרבית, ולישראל הראשון אין שום ענין בתנאי זה שהרי כבר פטרו הנכרי.

קנין הלכה

מראי מקומות

<u>האם הנכרי צריך לומר הנח ע"ג קרקע "והפטר"</u>

בגמרא איתא שהנכרי אומר לו הנח ע"ג קרקע והפטר, והטור העתיק דין זה בלי שאמר והפטר, וכתב הב"י דטעמו משום דאף בשלא אמר תיבה זו, אנן סהדי שכוונתו לפוטרו, ולשון הגמרא אינה בדוקא. גם בשו"ע כתב כלשון הטור, והט"ז [ס"ק ד] והש"ך ס"ק ז] הקשו מהשו"ע [חו"מ סי' קכ ס"א] דמלוה שאמר ללוה זרוק לי חובי לא פטרו מאחריות החוב אלא אם אמר לו והפטר, וא"כ למה לא נימא דה"נ בנ"ד לא פטרו אלא כשא"ל והפטר. ולכן נקט הש"ך לדינא דאינו פטור מהנכרי אלא כשהנכרי אמר לו והפטר, וכן כתב הגר"א.[7]

ומש"כ הרמ"א שאם אמר הנכרי לישראל הראשון ליתן את המעות לשני בפקדון, ורק אח"כ יחזרו להיות הלואה ביד השני ה"ז מותר, מקורו בדברי הרמב"ן והנ"י ותלמידי הרשב"א, והיינו דאף שלשיטת התום' והרא"ש האיסור באומר תנהו לפלוני והפטר הוא משום דמיחזי כרבית, מ"מ באופן זה שהנכרי פטר את הראשון מחוב קודם שהשני לוה את המעות, י"ל דלא מיחזי כרבית.

<u>בדברי הרמ"א כשהישראל השני עשה את הסכם ההלואה עם הנכרי</u>

כתב הרמ"א שאם הישראל השני עשה את הסכם ההלואה עם הנכרי דהיינו שביקש ממנו הלואה, והנכרי אמר לו ליקח את המעות מהישראל הראשון הרי זה מותר, דבכה"ג לא דיינינן לה כהלואה מהישראל הראשון אלא מהנכרי.[8]

אמנם הב"ח והט"ז [ס"ק ה] והש"ך [ס"ק ט] חלקו על הקולא הזו של הרמ"א, וכתבו שאין להתיר אלא באופן שלפני שנתן הראשון לשני את המעות בהלואה נסתלק ונפטר מן הגוי, ורק אח"כ לוה השני את המעות. ועוד הקשו הט"ז והש"ך הא בגמ' לא התירו אלא בהניחו ע"ג קרקע. גם הגר"א הסכים לט"ז ולש"ך.

<u>סעיף ד</u>

דין זה מתבאר מתוך דברי תום' דף עא: [ד"ה ומצאו] ומהרא"ש [סי' נג]. ופשוט הוא דכיון שהגוי הוא המלוה ברבית ה"ז מותר, ואין שום פגם בזה שמעות הרבית ניתנות לישראל.

ביאורים והערות

[ויש לעיין דכיון שאין המעות שייכות לנכרי רק הן הפקר או שייכות לישראל הראשון, איך יכול הנכרי להתנות עליהן תנאי הלואה ברבית, ונהי שהוא גורם לכך שיוכל השני לזכות מן ההפקר או מהראשון, מ"מ חידוש הוא לראותו משום כך כבעלים לעשות תנאי רבית בהלואה זו. ובחידושי הרמב"ן מבואר שהמעות נעשו הפקר כאשר הונחו ע"ג הקרקע, וגם מבואר שמן הדין אין השני מחוייב לנכרי כלום כיון שזכה מן ההפקר, וכל מה שעתיד הוא ליתן לנכרי אינו מן הדין].

7. והט"ז כתב דכיון שאין כאן איסור מן הדין רק משום דמיחזי כרבית, לכן אם הישראל מניח את המעות ע"ג קרקע והולך לדרכו ואח"כ נוטלן השני ה"ז מותר, דאין זה נראה כאילו הראשון הלוה לו, משא"כ אם הראשון הניח את המעות ע"ג הקרקע ונשאר עומד בסמוך להן ה"ז נראה כאילו המעות עדיין בידו, שהרי אפשר שיחזור ויקחן בידו, וזו כוונת לשון הגמרא "והפטר" דאין הכוונה להפטר מהחיוב אלא להסתלק מהמעות, וזו כוונת הטור והשו"ע שכתבו "וכן עשה ונסתלק". והחוות דעת [סוס"ק ז] תמה על הט"ז, דמה שאמרו [סעיף א] שהאיסור הוא רק משום דמיחזי כרבית הוא דוקא כשהנכרי אמר לראשון תניח לשני והפטר, אך כשלא א"ל כן יש בזה איסור רבית מן התורה. וכתב החוו"ד דכוונת הט"ז דאחרי שאמר הנכרי לשני ליטול המעות מע"ג הקרקע, כלתה אחריותו ושמירתו של הראשון ותו אין כאן זיקת הלואה בין הראשון לשני כלל.

8. אמנם דין זה לכאורה צ"ע, דבגמרא הקשו ע"ז, דכיון שאין שליחות לנכרי לא דיינינן את הישראל הראשון כשלוחו של הנכרי, אלא אמרינן דהוא המלוה, ונמצא שיש כאן הלואה ברבית מישראל לישראל, ואולי קאי הרמ"א על הציור שהנכרי אמר לישראל הראשון תן את המעות לשני והפטר, דבכה"ג אין איסור מן הדין רק משום דמיחזי כרבית כמבואר לעיל [סעיף א], ועל זה חידש הרמ"א דאם כל עסק ההלואה היה בין השני לבין הנכרי אין בזה מיחזי כרבית.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ה

מקור הדין של השו"ע הוא בתשובת הרשב"א ח"ג סי' רמג שהובאה בב"י, וטעמו משום שכאשר מלכתחילה מכוין הישראל להלוות לנכרי ברבית כדי שגם הנכרי ילוה לישראל אחר ברבית, ניכר הדבר שרצונו ועיקר כוונתו שיגיעו מעותיו ליד ישראל אחר בתורת הלואה ברבית, והרי זו הערמה אסורה, וכן ביאר הבאר הגולה בטעמו של השו"ע.

ואף שמן הדין אין כאן איסור דהא מן הדין המעות עברו לבעלות ולאחריותו של הנכרי, ואין הוא מלוה לישראל השני את מעות הישראל, מ"מ אסרו בזה מדרבנן. וציין הרשב"א לזה את לשון הגמרא [דף עא:] שאמרו בשלמא סיפא לחומרא.[9]

מלשון הרמ"א משמע שלא נקט לדינא לאסור מטעם הערמה, אלא כתב שאין לאסור ציור זה שישראל מלוה לנכרי והנכרי מלוה לישראל השני אלא באחד משני אופנים:

א כשהישראל הראשון ציוה על הנכרי להלוות לשני, ומדין שליחות לחומרא.

ב. אם ההלואות הן בלי משכון, באופן שאין הישראל יכול לקבל מעותיו מן הנכרי בלי לכפותו, וגם הנכרי אינו יכול לקבל מעות מהישראל השני בלי לכפותו, דעל ידי הכפייה מיחזי כנוטל רבית מהישראל וכמבואר להלן.

וכן משמע ברמ"א [להלן סעיף ט], עיי"ש שהביא את דברי המרדכי שכתב דלפי ר"ת החולק על האיסור של שליחות לנכרי לחומרא רשאי אדם לשלוח את עבדו הנכרי ללוות ברבית עבורו מישראל אחר, דתלינן שכוונתו שהעבד הנכרי ילוה את המעות עבור עצמו ויחזור וילוה אותן לאדוניו הישראל. ומבואר שלא חשש בזה המרדכי להערמה.[10]

אמנם בש"ך [ס"ק י] מבואר שנקט שהרמ"א לא בא לחלוק על איסור הערמה, וגם הוא מודה לאיסור זה, ומה שכתב לאסור רק מדין שליחות לחומרא הוא כאשר ההלואות לא נעשו בכוונת הערמה, [דהיינו שבשעה שהלוה הישראל הראשון את מעותיו לנכרי לא היתה כוונתו שהנכרי ילוה אותן לישראל], וכן כתב בחכמת אדם [כלל קלז ס"ה].

בדברי הרמ"א בהלואות בלי משכון

כתב הרמ"א שאם הישראל הראשון הלוה לנכרי את המעות בלי משכון, וגם הנכרי הלוה לישראל השני בלי משכון, יש בזה איסור דרבנן, דכיון שאין משכון צריך הישראל לכפות את הנכרי לפרוע, [משא"כ בהלואה שיש עליה משכון, שהלוה מחזר אחר המלוה לפרוע חובו כדי לקבל את משכונו בחזרה], וכן הנכרי צריך לכפות את הישראל השני לפרוע, וכה"ג מיחזי כאילו הישראל הראשון גובה מעותיו מהשני.

הרמ"א [וכן הב"י] למדו דין זה מתשובת מהר"ם מרוטנבורג [המובאת בתשובות מיימוניות לספר משפטים סי' לג]. המהר"ם למד דבריו מדברי התוספתא [פ"ה ב"מ ה"ח] דאיתא התם ישראל שאמר לנכרי הילך שכרך וצא והלוה מעותי לישראל ברבית אסור, ופירש המהר"ם [לפי ביאור הב"י והרמ"א בדבריו] דמיירי שהישראל מלוה מעותיו לנכרי והנכרי מלוה אותן לישראל האחר.

ולהלן [סעיף ט] כתב הרמ"א שנית את הדין הזה של המהר"ם [עיי"ש דאיירי בשולח את עבדו הנכרי ללוות ברבית מישראל

ביאורים והערות

9. ומבאר הרשב"א דמה שאמרו בגמרא בשלמא סיפא לחומרא, אין הכוונה מדין שליחות לנכרי לחומרא אלא גזירה היא בדיני רבית, דכיון שהמלוה הישראל מצוה על הנכרי להלוות לישראל אחר מעות שהוא חייב לו, הרי זה נראה כהלואה מישראל לישראל ואסרו בזה חכמים, ומזה למד הרשב"א לנידון הערמה הנ"ל.

והחוות דעת [ס"ק ה] כתב דכאשר אסרו מטעם הערמה נשארו המעות באחריות של הישראל, והנכרי אינו עושה אלא מעשה קוף להעביר לישראל השני, ולפי דבריו יש בזה איסור ר"ק, אך לכאורה ברשב"א מבואר שהאיסור רק מדרבנן.

10. וכן הוא גם בתשובת ר"י המובאת בראי"ש [סי' נה].

אחר, וכתב הרמ"א דההיתר הוא דוקא כשיש משכונות בהלואות אלו], ועיין בט"ז [להלן ס"ק יז] שכתב דנראה שהרא"ש חולק על דין זה של המהר"ם ומתיר גם בהלואות ללא משכון, וגם מהגר"א [בס"ק יא] משמע דפוסק כשאר פוסקים שהתירו גם בהלואות ללא משכון. אמנם בש"ך [ס"ק יב] משמע שנקט לדינא כפסקו של הרמ"א.

<u>הלואות בלי משכון כשאין הנכרי מלוה בשליחות הישראל</u>

כתב הש"ך [ס"ק יב] שהאיסור שכתב הרמ"א בשם המהר"ם כשישראל הלוה לנכרי והנכרי הלוה לישראל אחר והיו שתי ההלואות ללא משכון, נאמר דוקא כאשר ההלואה שנתן הנכרי לישראל השני נעשתה על פי ציוויו של הישראל הראשון ובשליחותו, שעל זה כתב המהר"ם שגם למאן דס"ל דאין שליחות לנכרי אף לחומרא, מ"מ יש לאסור כשאין משכונות בהלואות אלו, אבל אם הנכרי הלוה מעצמו אין בזה איסור, דלא מיחזי כרבית.

ורע"א והחוות דעת [ס"ק ז] והשער דעה כתבו שמלשון הרמ"א משמע להדיא דאסר אף באופן שהנכרי לא הלוה בשליחות הישראל, וכתב רע"א דכן משמע בש"ך עצמו [להלן ס"ק יד].

אמנם לענין דינא כתב בשער דעה שיש להקל בזה, כיון שבתוספתא שהיא מקור הדין איירי להדיא כשהישראל ציוה על הנכרי להלוות את המעות לישראל השני.

כתב החוות דעת [ס"ק ז] שהאיסור הנ"ל שכתב הרמ"א בשם מהר"ם דבהלואות ללא משכון יש איסור משום דמיחזי כרבית, אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד אם עשו כן רשאי הישראל הראשון לקבל את הרבית מיד הנכרי. אמנם לכאורה בש"ך [ס"ק יח] משמע שיש בזה איסור אף בדיעבד.

<u>סעיף ו</u>

מקור הדין שבשו"ע הוא מסיפא דהברייתא [המובאת בדף עא:], ושורש ההיתר כשהנכרי הלוה לישראל השני, הוא משום דהלואה זו היא מהנכרי לישראל ואינה מתייחסת כלל לישראל הראשון.

אמנם אם העמידו הנכרי אצל הישראל הראשון, והלוה את המעות מדעתו של הישראל הראשון ה"ז אסור. ואמרו על זה בגמרא "בשלמא סיפא לחומרא", והיינו דאיסור זה אינו מן התורה רק מדרבנן. וביארו רש"י ועוד ראשונים שמדרבנן אמרינן דיש שליחות לנכרי, וממילא הנכרי נחשב מדרבנן כשלוחו של הישראל הראשון ויש בזה איסור רבית.[11]

ביאורים והערות

11. דין זה לכאורה צריך ביאור, דכיון שהמעות שייכות עדיין לנכרי, איך שייך שיעשהו הישראל הראשון שליח על מעות שאינן של הישראל. וכתב הגר"ח הלוי על הרמב"ם [פ"ח מלוה] שנתינת הנכרי מתייחסת לישראל הראשון מדין "עבד כנעני", דכשם שמצינו בגמ' [קידושין דף ז.] שיכול אדם לומר לאשה הילך מנה והתקדשי לפלוני, כן יכול הנכרי לומר הילך מנה והתחייב קכ' לפלוני, ומדין עבד כנעני אמרינן שמתחילה חלה זיקת החיוב מהלוה לישראל הראשון, ואין זה דומה לנכרי המלוה מנה לישראל ואומר לו תפרע קכ' לפלוני שנתבאר [לעיל סעיף ד] דשרי, דהתם הנכרי הוא המלוה, והישראל מתחייב לפרוע לנכרי, אלא שהנכרי רוצה שהפירעון לו יתבצע על ידי נתינה לישראל אחר, ומדין "ערב" חשבינן לנתינה זו כנתינה לנכרי, אבל בנ"ד הנכרי נותן את המעות מתחילה באופן שהחוב נוצר כלפי הישראל, והנכרי מסולק מתחילה ממעות האלו, וזהו דין "עבד כנעני".

וכתב הגר"א דהא דאין בזה איסור תורה, הוא משום דכשם שאין שליחות לנכרי מן התורה כן אין דין "עבד כנעני" לנכרי מן התורה, דאף שדין עבד כנעני אינו ממש שליחות מ"מ שייך הוא בדיני שליחות.

גם החזו"א [חו"מ סי' ג ס"ק יז] כתב דמסוגיין מוכח שאין דין עבד כנעני בנכרי. [ואילו בקצוה"ח (סי' קכג ס"ק ה) וברמ"א (סי' קצ ס"ו) ובנוב"י תניינא (חו"מ סי' עד) ובמקנה (קידושין דף נ) נקטו דיש דין עבד כנעני בנכרי]. ובתוס' [דף עא: ד"ה בשלמא] משמע שאם היתה

קנין הלכה

מראי מקומות

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם [פ"ה מלוה ה"ד] כתב שאם הנכרי הלוה את המעות מדעתו של הישראל הראשון ה"ז רבית קצוצה, וכן כתב בספר התרומות [שער מו ח"ד ס"י]. והרמב"ן והרשב"א התקשו דכיון שנתבאר בגמ' שאיסור זה הוא לחומרא א"כ למה הוי רבית קצוצה. ונאמרו בזה כמה ביאורים באחרונים:

א. רע"א [דרוש וחידוש השמטות לדף סא.] כתב דגם להרמב"ם אין כאן איסור תורה, אלא כוונת הרמב"ם שמדרבנן הו"ל כרבית קצוצה ויוצאה בדיינים. וביאר רע"א דכיון שאין כאן חסרון בדיני הרבית רק חסרון צדדי משום דאין שליחות לנכרי, לכן מאחר שתיקנו שליחות לנכרי לחומרא סבור הרמב"ם שנתנו לרבית דין רבית קצוצה ויוצאה בדיינים.

ב המחנה אפרים [הלכות שלוחין סי' יג] ביאר שהרמב"ם סובר שהישראל השני זכה במעות לישראל הראשון, וחזר ולוה אותן ממנו ברבית, והרי זו הלואה ברבית גמורה מישראל לישראל.[12]

ג. הגר"ח הלוי [פ"ב מלוה] ביאר שהרמב"ם סובר דכיון שהישראל הראשון ציוה על הנכרי להלוות את המעות לישראל השני, ה"ז כאילו אמר לנכרי שהאחריות להלואה זו היא עליו [פי' על הישראל] והנכרי פטור מחובו, והיינו דנעשה הישראל ערב להלואה זו, ובערבות קיי"ל דמשעת ההלואה נוצרה זיקת ההלואה בין הלוה לבין הערב [וכפי שנתבאר להלן סי' קע], ולכן יש איסור תורה בהלואה זו.

ועיין בש"ך [ס"ק טו] שציין להרמב"ם, אך כתב דרוב הפוסקים נקטו שאין זו רבית קצוצה ודלא כהרמב"ם.

בדברי הרמ"א דיש מקילין

הרמ"א הביא שיש מקילין דאף אם הנכרי העמיד את הישראל השני אצל הראשון ה"ז מותר, וזו שיטת ר"ת שנקט דמה שאמרו בגמ' דלחומרא אמרינן דיש שליחות לנכרי בציור הנ"ל לא קאי למסקנא, ואחרי דמוקמינן לריש בנטל ונתן ביד י"ל דגם בסיפא אירי בהכי.

אמנם רוב הראשונים חולקים על ר"ת, ולכן כתב הרמ"א דאין להקל כר"ת אלא במקום שנוהגים בזה היתר.

בדברי הטור דמודה ר"ת לאסור כשהשני אומר שמקבל המעות מהנכרי בשליחות הראשון

כתב הטור שגם ר"ת מודה שאם הישראל השני אמר שהוא נטל את המעות בשליחותו של הישראל הראשון הרי זה אסור, דבכה"ג זכה הראשון, ונמצא השני לוה באופן ישיר מהראשון ויש בזה איסור רבית.

וכתב הב"י דנראה מלשון הטור שאיסור זה נאמר אף באופן שהישראל הראשון לא עשה את השני להדיא כשלוחו, אלא השני מעצמו עשה את עצמו כשלוחו של הראשון, דגם באופן זה חלה השליחות, וזכה הראשון ונמצא השני לוה באופן ישיר מהראשון וה"ז אסור.

ביאורים והערות

שליחות לנכרי מן התורה היה הנכרי מזכה את המעות לישראל הראשון ע"י הישראל השני, דהיינו שהשני היה זוכה במעות עבור הישראל הראשון וחוזר ולוה אותן ממנו, אך היות ואין שליחות לנכרי מן התורה אין הנכרי יכול לזכות באופן זה את המעות לישראל, דאף שהישראל השני הוא הזוכה, מ"מ כיון שהנכרי הוא הבעלים על הזכות והוא מקנה אותן לישראל השני, הרי השואל השני נחשב שלוחו של הנכרי לזכיה זו ואין שליחות לנכרי מן התורה.

12. ולמד מזה החזו"א שהרמב"ם חולק על תוס' שכתבו שאם נכרי מקנה מעות לישראל אין הישראל יכול לזכות אותו לישראל אחר, משום שגם זה בכלל שליחות של נכרי.

קנין הלכה

מראי מקומות

והב"ח חלק על הב"י ונקט דאין השני יכול להיעשות מעצמו שלוחו של הראשון, ורק אם הראשון עשאו שליח אז זוכה הוא עבורו במעות מדין שליחות דידיה וה"ז אסור, אך כל שלא עשאו שליח אלא הוא נעשה שליח מעצמו, אין שליחותו חלה ואין בזה איסור לפי ר"ת.

ועיין ש"ך [ס"ק טז] שהביא את דברי הב"ח, ומשמע דהסכים עמו. וכתב הש"ך לדחות את מה שהביא הב"י ראיה לדבריו מדברי תלמידי הרשב"א, דתלמידי הרשב"א שאסרו מן הדין אירי באופן שהנכרי שנתן את המעות לישראל השני נסתלק מהן והרי הוא כזוכה מן ההפקר, וזכייה מן ההפקר אכן חלה, אך אין ראיה שיכול אדם להיעשות שלוחו של הראשון מעצמו בלי שהלה עשאו שליח בפירוש.

והעולה מדברי הש"ך דיש כמה אופנים חלוקים בזה:

א. נכרי שהעמיד את השני אצל הישראל הראשון ונתן לו את הכסף, והראשון עשה את השני שליח לזכות עבורו את המעות, חלה השליחות והרי זה כהלואה ישירה מהראשון לשני ואסור אף לר"ת.

ב. אם הראשון לא עשה את השני שליח בפירוש, רק השני נעשה מעצמו שליח, נחלקו הפוסקים, הב"י נקט שגם בזה חלה השליחות וה"ז אסור, והב"ח והש"ך התירו.

ג. כשלא עשאו הראשון שליח, אך הנכרי מסר את המעות באופן שנסתלק מהן ונמצא השני כזוכה מן ההפקר, כתב הש"ך שבזה יש איסור גם לפי הב"ח, דאין השני נעשה שלוחו של הראשון רק זוכה לו מן ההפקר.

וכתבו תלמידי הרשב"א שאם הנכרי העמיד את השני אצל הראשון ואמר לו לזכות בהן, הרי הנכרי מסתלק מהמעות והן כהפקר, והשני זוכה בהן עבור הראשון מן ההפקר, אמנם אח"כ כתבו תלמידי הרשב"א דאפשר דכ"ז שהנכרי לא מסר מעותיו ליד הראשון רק ליד השני לא נסתלק מהן ואין כאן הפקר, וא"כ לדינא אפשר שאין בציור הנ"ל איסור, וכ"כ החוות דעת [סוף ס"ק ח].

<u>סעיף ז</u>

מקור הדין של השו"ע שבמקרה זה שהמלוה לא ידע שהדבר נעשה בשליחותו של ישראל חל האיסור רק על הלוה ולא על המלוה הוא בתשובת הרא"ש [כלל קח סי' יא].[13]

טעם האיסור על הלוה הוא משום שיטת רש"י וסיעתו דיש שליחות לנכרי לחומרא, ולכן החמירו חכמים לדון את הלוה כאילו לוה באופן ישיר מהמלוה, שהרי מדרבנן אמרינן דהנכרי כשלוחו, משא"כ לגבי המלוה, מתוך שלא ידע שהמעות עתידות להגיע לישראל ולא נתנן לנכרי ע"מ שיביאן לישראל, לא החמירו בו לדון בו דין שליחות, ולכך מנקודת מבטו של המלוה יש כאן ב' הלואות חלוקות, הוא עצמו הלוה לנכרי, והנכרי הלוה לישראל.[14]

ובהגהת רע"א ציין לתשובת הרא"ש [כלל קח סי' יח] שכתב בשם ר"י דבאופן זה שהמלוה לא ידע שהנכרי הוא שלוחו של ישראל לא גזרו כלל שליחות לחומרא ואין איסור גם על הלוה. וכן כתב המרדכי, וכן הובא בספר התרומות [שער מו ח"ד סי' י], וכן פסק בספר שער דעה.

ביאורים והערות

13. וע"ע בפסקי הרא"ש [סי' נה] שהביא את תשובת ר"י שכתב דאין כאן איסור למלוה, וציין לזה בהגהת רע"א.

14. עיין בחוות דעת [ס"ק ט וס"ק י] שדימה דין זה להא דמשמע בשו"ע [חו"מ סי' קפג] שאם השליח לא הודיע למוכר שהוא עושה בשליחות הקונה, מבחינתו של המוכר אין לו דין ודברים אלא עם השליח [ולכן כה"ג בהלואה, אם לוה לצורך אחר ולא הודיע למלוה הרי אחריות המעות על השליח], ומאידך, הקונה נתחייב במעשה שלוחו, [וה"נ בהלואה יחול חיוב על הקונה, ולכאורה כוונת החוו"ד לומר שהמלוה יכול לתבוע גם מהלוה], ולכן בשליח לנכרי, להסוברים דיש שליחות לנכרי לחומרא אין המלוה מכיר אלא את השליח והוא תובע ממנו, אך מבחינתו של הלוה הוא נתחייב למלוה במעשה שלוחו.

קנין הלכה

מראי מקומות

<u>איסור הערמה או מיחזי כרבית בב' הלואות</u>

כתב הרמ"א בסעיף זה דיש מקילים ונוקטים שגם הלוה אינו עובר באיסור, משום דס"ל כר"ת דאין שליחות לנכרי אף לחומרא וכפי שהובאה שיטתו לעיל [רמ"א סעיף ה], ולפי ר"ת אין כאן שליחות אלא שתי הלואות חלוקות, מהישראל לנכרי ומהנכרי לישראל, וסיים הרמ"א דאין להקל כשיטה זו אלא במקום שנהגו להקל.

וכתב הש"ך [ס"ק יח] דלפי המבואר לעיל [סעיף ה] שגם בשתי הלואות חלוקות, מישראל לנכרי ומהנכרי לישראל אין להקל אלא אם יש משכון באחת מן ההלואות, אך אם שתי ההלואות הן בלי משכון באופן שהמלוה צריך לנגוש את הנכרי והנכרי את הלוה, ה"ז מיחזי כרבית. ומשמע מהש"ך שאף באופן שהמלוה הראשון לא ידע שהנכרי נוטל את המעות ע"מ להלוותן לישראל השני, מ"מ המלוה מוזהר שלא ליטול את הרבית מן הנכרי, וכן ציין רע"א בשם הב"י.

ולפי"ז מה שנתבאר בשו"ע שהמלוה אינו עובר איסור, אינו מוסכם על דעת הרמ"א הנ"ל [סעיף ה].[15]

והנה בסעיף ה הובאה דעת הרשב"א, שכתב דעצם זה שאדם מערים להלוות לנכרי ברבית מתוך כוונה שהנכרי ילוה את המעות ברבית לישראל אחר יש בזה איסור הערמה, אמנם מסתבר שבנידון דידן שהמלוה לא ידע שהנכרי הוא שלוחו של ישראל אין איסור הערמה.

<u>עוד בדברי הרמ"א בשיטת ר"ת דאין שליחות לנכרי</u>

בהא דמבואר ברמ"א דלפי ר"ת אין כאן איסור, אלא הלוה מבקש מהנכרי ללוות ברבית לצורך עצמו ולחזור ולהלוות לו ברבית וה"ז מותר, הביא רע"א את קושית השער המלך [פ"ה מלוה הי"ד] וספר תיבת גומא [לבעל הפמ"ג] שהקשו למה אין בזה איסור אמירה לנכרי שבות, שהרי הלוה אומר לנכרי צא ולוה מעות ברבית, ואיסור אמירה לנכרי נאמר גם בשאר לאוין.[16]

<u>במקרה שהישראל הראשון ידע שהנכרי שלוחו של השני</u>

כתב החוות דעת [ס"ק י] שאם הנכרי היה בא אל המלוה ומודיע לו שהוא שלוחו של ישראל ללוות עבורו, והמלוה היה מלוה לו, היה בהלואה זו איסור תורה של רבית קצוצה, דהנכרי אינו עושה אלא מעשה קוף להעביר את המעות לידי הישראל השני, אך עצם ההלואה נעשית בין המלוה הישראל לישראל, וכעין המבואר להלן [סעיף כא] בישראל שמינה נכרי על מעותיו להלוותן ברבית.

<u>סעיף ח</u>

מקור הדין הוא במרדכי סוס"י שלז, וטעמו דנהי שהנכרי נשלח ע"י הלוה ללוות ברבית, ואנן קיי"ל דיש שליחות לנכרי לחומרא, מ"מ כיון שהלוה ציוהו ללוות מנכרי והוא שינה משליחותו ולוה מישראל אין כאן שליחות. ודימה זאת המרדכי להא דמצינו בדיני

ביאורים והערות

15. ואף שהש"ך עצמו [ס"ק יב] כתב שאיסור מיחזי כרבית נאמר רק כשהמלוה הראשון שלח את הנכרי להלוות לישראל השני, כבר הבאנו [שם] שבהגהת רע"א תמה ע"ז דלא משמע כן ברמ"א, וגם בש"ך עצמו [ס"ק יד] לא משמע כן אלא משמע שבכל ענין מיחזי כרבית.

ובעיקר איסור זה של מיחזי כרבית שהביא הרמ"א [סעיף ה], עיי"ש שהבאנו דמדברי השו"ע והרמ"א במקומות אחרים בסימן זה משמע דלא ס"ל לאיסור זה כלל.

16. קושיא זו לכאורה צריכה ביאור, דאף שגזרו חכמים איסור באמירה לנכרי, היינו דוקא כאשר אם היה הישראל עושה זאת היה בדבר איסור, אבל כאן המעשה שנעשה הוא הלואה לנכרי ברבית, וזה אינו מעשה איסור כלל.

מעילה דאם השליח לא עשה שליחותו אלא שינה בה, שליח מעל ולא בעה"ב.

והנה הב"י כתב דבמקרה שהמלוה ידע שהנכרי לוה לצורך ישראל המלוה עובר איסור, ורק הלוה אינו עובר איסור [וכעין מה שמצינו (סעיף ז) שהלוה מוזהר והמלוה אינו מוזהר]. אך הדרכי משה [ס"ק ז] והט"ז והש"ך [ס"ק יט] חולקים, דכיון שמינוי השליח נעשה ע"י הלוה, והשליח שינה מדעת הלוה, בטלה כל השליחות.[17]

סימן קע

סעיף א

מקור הדינים שבשו"ע בסעיף זה הוא בברייתא דף עא. דמותר לישראל להיעשות ערב להלואה שהלוה נכרי ברבית לישראל אחר, והיינו שהמלוה הוא נכרי והלוה הוא ישראל וכפי שיבואר בע"ה להלן.

והראשונים הוסיפו נידון נוסף, כאשר המלוה הוא ישראל והוא מלוה מעותיו לנכרי ברבית, וישראל אחר נעשה ערב להלואה זו, והביאו שנידון זה נתפרש בתוספתא. והובא נידון זה להלן [סעיף ב].

ונקדים להביא את האופנים השונים של ערבות.

מבואר בגמ' ובראשונים שיש שלשה סוגי ערבים:

א] <u>ערב סתם</u>

בערבות זו אין המלוה יכול לתבוע את הערב תחילה אלא חייב הוא לתבוע תחילה את הלוה, ורק אם אין ללוה לשלם או שא"א להוציא ממנו את הממון מסיבה אחרת אז גובה המלוה מן הערב. לאחר ששילם הערב למלוה חל על הלוה חוב לשלם לערב את הממון ששילם עבורו.[18]

ב] <u>ערב קבלן</u>

בערבות זו רשאי המלוה לתבוע חובו הן מן הלוה והן מן הערב, ואם שילם הערב את החוב מחוייב הלוה לפורעו.[19]

ג] <u>ערב שלוף דוץ</u>

בערבות זו אין המלוה רשאי לתבוע חובו אלא מן הערב ולא מן הלוה, ואם יתבע את הלוה יכול הוא לדחותו אל הערב. גדר הדין בערבות זו הוא דאנו רואים את הערב כאילו הוא קיבל את המעות מהמלוה ומסרן ללוה, ונמצא שבשעת ההלואה חל החוב על הערב הזה לפרוע למלוה, וכן חל משעת ההלואה החוב מן הלוה לערב.

ומעתה נביא את שיטות הראשונים בדיני ערבות להלואה ברבית בין נכרי לישראל, בשלשת סוגי הערבים האלה, בשני האופנים

ביאורים והערות

17. ויש לעיין למה לא יהא איסור על המלוה מתורת הערמה, כמבואר לעיל בשו"ע [סעיף ה] בשם הרשב"א, דנהי שבטלה השליחות מ"מ המלוה מערים להלוות לנכרי ע"מ שהנכרי ילוה לישראל. ואולי י"ל דלא אסר הרשב"א משום הערמה אלא היכי שגם המלוה וגם הלוה מעירים, ולא בכה"ג שרק המלוה מערים.

18. וכתב רע"א [חידושי רע"א השלם דף עח: ד"ה עוד] שיתכן שחיובו של הלוה לשלם לערב חל ג"כ ע"י "דין ערב" המבואר בגמ' קידושין [דף ו:-ז.], דהוי הלוה כאומר לערב תן מנה לפלוני ופרע את חובי ואשלם אני לך.

19. ולהלן יובא שנחלקו הראשונים אימתי חלה זיקת החיוב בין הערב הקבלן לבין המלוה, וכן בין הלוה לערב הקבלן.

קנין הלכה

מראי מקומות

המובאים בסימן זה, באופן של סעיף א שבו הנכרי הוא המלוה וישראל הוא הלוה, ובאופן של סעיף ב שבו הישראל הוא המלוה והנכרי לוה ממנו ברבית.

א] <u>נכרי שהלוה לישראל ברבית, וישראל אחר נעשה ערב להלואה זו:</u>

בגמרא [דף עא:] מבואר דאם עכו"ם מלוה לישראל ברבית ונעשה לו ישראל אחר ערב, יש להבחין בין סוגי הערבות השונים:

א. בערב סתם מותר לכל הדעות,[20] דכיון שאין לנכרי זכות תביעה מהערב לא חלה מתחילה זיקת הלואה בין המלוה ובין הערב, ורק לכשתבע הנכרי מהלוה את הקרן והרבית ולא שילם והלך הנכרי וגבה חובו מהערב, אז נתחייב הלוה לשלם לערב את מלוא הסכום ששילם, ואין בזה איסור רבית, שהרי הן הקרן והן הרבית ששילם הערב נחשבים לגבי הלוה כקרן בעלמא, שנתחייב עכשיו לשלם לערב את כל מה ששילם עבורו.

ב. בערב קבלן, נחלקו בזה הראשונים:

א] לדעת רש"י והרמב"ן יש בזה איסור רבית, וביארו הראשונים טעמם משום דס"ל דבערב קבלן נוצר משעת ההלואה חוב מסופק בין המלוה ובין הערב, שהרי יש לו זכות לתבוע חובו גם מן הערב, וממילא סוברים הם שחל באותה שעה חוב מסופק בין הלוה לבין הערב, שאם יגבה המלוה מן הערב ויתברר שהערב נתחייב לו מתחילה, יתברר גם שהלוה נתחייב מתחילה לערב, וכיון שהחוב חל מתחילה נמצא שהרבית נתרבתה גם על חוב זה שבין הלוה לבין הערב וה"ז אסור.[21]

ב] לדעת הרשב"א והר"ן והנ"י גם בערב קבלן אין כאן איסור, אך יש חילוק ביניהם בטעמי ההיתר, הרשב"א סובר שגם בערב קבלן חלה מתחילה זיקת החיוב רק בין הלוה למלוה הנכרי, ולא חל חיוב כלל על הערב ורק על הלוה התרבתה הרבית, וכ"ש שגם החוב שבין הלוה לבין הערב לא חל מתחילה, ולכן אין כאן איסור רבית. ולדעת הר"ן והנ"י אמנם חלה בערב קבלן בשעת ההלואה זיקת חוב מסופקת בין המלוה לבין הערב הקבלן, אך ס"ל שבין הלוה לבין הערב לא חלה עדיין זיקת חיוב כלל, ורק כשהערב שילם את הקרן ואת הרבית לנכרי אז חל החיוב על הלוה לשלם לערב את מלוא הסכום ששילם עבורו, אך אין כאן חוב שהתרבתה עליו רבית בין הלוה לבין הערב.

ג.] בערב 'שלוף דוץ' מסכימים כל הראשונים שיש איסור רבית,[22] והיינו דכיון שמתחילה חל החוב רק על הערב,

ביאורים והערות

20. בגמ' [דף עא.] הובאה ברייתא 'אל תקח מאתו נשך ותרבית אבל אתה נעשה לו ערב', וביארו בגמ' דהכוונה למקרה שהנכרי הלוה לישראל ברבית וישראל אחר נעשה לו ערב, ולכל הפחות איירי היתר זה בערב סתם.

21. ולענין אם יש בזה איסור תורה או רק איסור דרבנן, בספר התרומות כתב שהאיסור הוא מדרבנן, והגר"א [ס"ק ה] העמיד את דבריו בערב קבלן, [והד"מ פסק כמותו והביאו אף לגבי ערב 'שלוף דוץ' וכדלקמן], והיינו דס"ל שזיקת החיוב שנוצרה בין הערב לבין הלוה אינה הלואה גמורה שיהא בה איסור תורה, וכן דן הש"ך [ס"ק ב] לומר [וכתב שזו גם שיטת הר"י קרקוזא שיובא להלן]. ומהב"י שכתב דלא מפקינן הרבית מהערב אם הלוה שילם לו משום דהוי ספק, משמע שלשיטות רש"י והרמב"ן וסיעתם יש בזה איסור תורה ומפקינן הרבית מהערב, וגם הט"ז [ס"ק ב] סובר שיש בזה איסור תורה [רק שכתב שזה תלוי בדין צד אחד ברבית, וכתב שהטור סובר דצד א' ברבית הוי איסור תורה וכן קיי"ל להלכה].

22. איסור זה מפורש בגמ', שהקשו אמאי שרי להיעשות ערב לנכרי, והרי הנכרים תובעים מן הערב תחילה, ומבואר שעכ"פ בערב 'שלוף דוץ' יש איסור רבית בין הלוה לבין הערב.

ולענין אם האיסור הוא איסור ד"ת או איסור דרבנן, דעת רוב הפוסקים שיש בזה איסור תורה, כן דייקו הריב"ש [סי' שה] והמשאת בנימין [סי' סז] מהגמ' שהקשתה על הדרשה דאתה נעשה לו ערב, דאמאי שרי והרי יש איסור רבית בין הלוה לבין הערב, ומבואר דאיסור זה הוא מן התורה, והסכימו הש"ך [ס"ק ב] והט"ז [ס"ק ב] והגר"א [ס"ק ה] לראיה זו. והדרכי משה כתב שאין בזה אלא אבק רבית, והיינו דס"ל שאפילו בערב 'שלוף דוץ' לא נוצרת זיקת חיוב גמורה בין הלוה ובין הערב.

קנין הלכה

מראי מקומות

ואנו רואים את הערב כאילו הוא לוה מהנכרי והלוה את המעות לישראל, נמצא שהחיוב בין הלוה לבין הערב חל מתחילה והרבית נתרבתה על חוב זה כשם שהיא נתרבתה על חובו של הערב למלוה הנכרי.

<u>להלכה</u>: השו"ע הביא בסתמא את דעת רש"י והרמב"ן שאסרו גם בערב קבלן, ואת דעת המתירים הביא כיש אומרים. והש"ך [ס"ק ב] הביא את דברי הב"י שנקט בזה דלכתחילה יש לחוש ולאסור כשיטת רש"י והרמב"ן, אך בדיעבד אם כבר גבה הערב את הרבית מהלוה אין הוא צריך להשיב לו, כיון שלפי הרשב"א והר"ן והנ"י לא היה בזה איסור רבית כלל.

ב] <u>ישראל שהלוה לנכרי ברבית וישראל אחר נעשה לו ערב</u>

א. בערב סתם מותר לכל הדעות, דכיון שאין למלוה זכות לתבוע מן הערב תחילה, נמצא שהחוב חל רק בין הלוה הנכרי לבין המלוה, ורק אם הלוה לא שילם אז גובה המלוה קרן ורבית מן הערב, אך אין בזה איסור, דהרבית נתרבתה רק על הלוה מהנכרי.

ב. בערב קבלן נחלקו בזה האחרונים:

א) לדעת רש"י והרמב"ן והר"ן והנ"י יש בזה איסור רבית, דכולם מודים שבערב קבלן נוצרה בשעת ההלואה זיקת חוב מסופקת גם בין המלוה לבין הערב, וא"כ גם הרבית נתרבתה מתחילה בין המלוה ובין הערב, וכיון שהמלוה והערב הם ישראלים יש כאן איסור רבית.[23]

ב) הרשב"א כתב שאין בזה איסור רבית, דס"ל דאף שהמלוה רשאי לתבוע את הערב תחילה מ"מ עיקר החוב הוא על הלוה, ורק עליו נתרבתה הרבית ובנ"ד הלוה הוא נכרי, אלא שרשאי המלוה לתבוע את מלוא הסכום גם מן הערב אך אין זה נקרא שהרבית נתרבתה עליו.

ג) בערב 'שלוף דוץ' מודה גם הרשב"א שיש איסור רבית, כיון שעיקר החוב נוצר בין המלוה לבין הערב, נמצא שגם הרבית נתרבתה עליו.[24]

<u>להלכה</u>: השו"ע הביא [סעיף ב] רק את הדיעה האוסרת ולא הביא את דעת הרשב"א כלל. ולפי מה שנתבאר לעיל מדברי הב"י והש"ך משמע שבנידון זה [של סעיף ב] שישראל הלוה לנכרי, אם הערב כבר שילם למלוה את הקרן והרבית, יוציאן מידו של המלוה את הרבית כדין ר"ק היוצאה בדיינים, שהרי רק בסעיף א בנכרי שהלוה לישראל הובאה בשו"ע ובש"ך דעת הרשב"א הסובר שאין איסור רבית בזיקת החיוב שבין הלוה ובין הערב, ואילו בסעיף ב לא הובאה בשו"ע ובש"ך כלל דעת הרשב"א, וכבר דייק זאת בספר שער דעה [ס"ק ד], ותמה על הש"ך שלא הזכיר כלל דעת הרשב"א, אפילו לענין שלא להוציא ממון מהמלוה.

ביאורים והערות

23. לפי הב"י והט"ז [שהובאו לעיל בהערה], דס"ל שאף בנכרי המלוה לישראל יש איסור רבית ד"ת בין הלוה לבין הערב, כ"ש בנידון דידן יש איסור תורה בין המלוה לבין הערב. אך להסוברים שבערב קבלן אין איסור תורה בין הלוה לבין הערב, יש לעיין אם גם בנ"ד יסברו כן לענין היחס בין המלוה לערב. ובש"ך [סוס"ק ב] משמע שנוטה לומר שבמקרה זה יש איסור תורה בין המלוה הישראל לבין הערב הישראל, אף שלענין הציור של נכרי שהלוה לישראל ס"ל לש"ך שאין איסור תורה בזיקת החיוב שבין הלוה לבין הערב, וכן כתב החכמת אדם.

24. לפי כל הפוסקים שהובאו לעיל בהערה שכתבו, שגם בנכרי המלוה לישראל ברבית ונעשה לו ישראל אחר ערב 'שלוף דוץ', דיש בזה איסור רבית דאורייתא, כ"ש שבנ"ד שהמלוה הוא ישראל יש איסור תורה. ואפשר דאף לפי הרמ"א שנקט שאין איסור תורה בנכרי המלוה אף בערב 'שלוף דוץ', מ"מ לענין ישראל המלוה לנכרי אפשר שיודה שיש בזה איסור תורה.

קנין הלכה

מראי מקומות

<u>במחלוקת הטור והר"י קרקוז"א</u>

הטור הביא שהר"י קרקוז"א כתב שבמקרה של נכרי שהלוה לישראל ונעשה לו ישראל אחר ערב, ולא קיבל עליו הנכרי לנהוג כדיני ישראל בדיני הערבות, אלא רשאי הוא לתבוע את הערב תחילה, שנתבאר בגמרא שיש איסור רבית בזיקת החיוב שבין הלוה ובין הערב, מ"מ אם הערב פרע לנכרי את הקרן ואת הרבית, צריך הלוה לשלם לו את מלוא הסכום שפרע, דדוקא לכתחילה אסרו בגמרא בזה משום רבית, אך בדיעבד ששילם ונפסד צריך הלוה לשלם לו את כל מה שנפסד.

והטור כתב שאינו נראה, דכיון שיש איסור רבית בתשלום זה, למה נחייב את הלוה לפרוע באיסור.

ונחלקו הפוסקים בביאור טעמו של הר"י קרקוזא:

א] הט"ז [ס"ק ב] כתב שטעמו משום שאין בנידון זה של ערבות איסור תורה כיון שהוא רק צד אחד ברבית, והיינו שבשעת ההלואה לא היה איסור ברור בערבות זו, שהרי אם הלוה יפרע ולא הערב, לא תהיה שום זיקת חיוב ברבית בין הלוה לבין הערב, וסובר הר"י קרקוז"א שצד אחד ברבית אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן ולכן הקלו בזה בנידון דידן, דכשם שהקלו ברבית דרבנן שאינה יוצאה בדיינים, והיינו דאם הלוה כבר שילם למלוה את הרבית אין אבק רבית יוצא בדיינים, כן הקלו הכא טפי דאף לכתחילה רשאי הלוה לפרוע את אבק הרבית, כיון שהערב אינו מרויח מרבית זו רק ממלא את הפסדו שהוא שילם למלוה סך זה. והטור חולק וסובר שלהלכה קיי"ל דצד אחד ברבית אסור מהתורה, וממילא אין מקום להקל ולהתיר ללוה לשלם את הרבית לערב.[25]

והש"ך [ס"ק ב] לא כתב כדברי הט"ז, אך גם הוא נקט שהר"י קרקוז"א לא היקל אלא ברבית דרבנן. ועיין בש"ך שפירש את דברי הר"י קרקוז"א דוקא בערב קבלן, שרק בזה אמרינן שהרבית בין הלוה לבין הערב אסורה רק מדרבנן, ולא בערב 'שלוף דוץ' שבזה ס"ל להש"ך שיש איסור תורה. ומהט"ז דלעיל נתבאר שהעמיד דברי הר"י קרקוז"א אף בערב 'שלוף דוץ' [כפי שנתבאר בהערה], ואפ"ה ס"ל דהוי רבית דרבנן משום דהוי צד אחד ברבית.

<u>בדברי הט"ז ס"ק ג</u>

בט"ז [ס"ק ג] נתבארו כמה דינים בדיני רבית.

א] לוה שהתנה עם המלוה שאם לא יפרע לו את החוב בזמן שקבעו ביניהם, ישלם לו כל מה שינזק המלוה מעיכוב זה, אם המלוה הוזקק למעות והלוה לא פרע לו בזמן, ולכן לוה המלוה תמורת רווחים בהיתר [כגון היתר עיסקא או היתר אחר שנהגו בו], אסור ללוה לשלם לו את הרווחים שהוצרך המלוה ליתן, ואין הם נחשבים בכלל ההיזיקים שמותר ללוה לשלם, דמזה שמבואר בסוגיין שיש איסור על הלוה לשלם לערב את סך הקרן והרבית ששילם לנכרי, מוכרח שאין מתייחסים לרבית שמשלם הערב כהיזק שהוא ניזק מכח ההלואה. והטעם משום שתשלום רבית הניתן בהיתר על הלואה [כגון כשנותן את הרבית לגוי] אינו בגדר "היזק" אלא זהו מחיר הכסף, דכשם שבני אדם משכירים נכסים ואין אומרים שתשלום השכירות הוא "היזק", כן הרבית שהיא אגר נטר דהיינו שכר המתנת מעות אינה בגדר "היזק". וסובר הט"ז דה"ה הרווחים הניתנים בהיתר עיסקא אינם בגדר היזק רק כעין שכר על המעות שניתנו לו.[26]

ביאורים והערות

25. והנה הט"ז כתב [ס"ק א] שהטור סובר כהרשב"א שבנכרי המלוה לישראל ונעשה ישראל אחר ערב קבלן אין איסור רבית בערבות זו, ורק כשנעשה ערב 'שלוף דוץ' יש איסור. ואפ"ה כתב הט"ז [ס"ק ב] שנידון הטור והר"י קרקוז"א תלוי בדין צד אחד ברבית, ומוכח מזה שגם בערבות 'שלוף דוץ' אמרינן שאם הלוה שילם בעצמו למלוה איגלאי שלא נוצרה זיקת חיוב ברבית כלל בין הלוה לבין הערב.

26. <u>תוספת עיון</u>

בספר תפארת למשה חלק על הט"ז וכתב שאף שתשלום רבית אינו בגדר 'היזק', מ"מ הרווחים הניתנים על היתר עיסקא היא בגדר היזק,

ב] דין נוסף שכתב הט"ז הוא בענין שותף שלוה ברבית לצורך השותפות.
אחד משני שותפים הלוה מנכרי ברבית לצורך השותפות, ומכנים את המעות לקופה המשותפת ולוקח גם את כספי הפירעון מהקופה הזו, יש בזה איסור רבית קצוצה, שהרי הנכרי הלוה רק לשותף שביקש ממנו את ההלואה, וכשהוא הכנים את המעות לקופת השותפות הוא הלוה ברבית חצי מהן לשותפו, ויש כאן רבית קצוצה.
אמנם הוסיף הט"ז שהאיסור הזה הוא דוקא כשהשותף שלקח את ההלואה אינו מתעסק בעצמו בכספים ע"מ להרויח, אלא הוא רק מביא את המעות וחבירו מתעסק בהן, שבאופן זה נתינת המעות לקופת השותפות היא נתינת פלגא מלוה לשותף ויש בזה איסור רבית, אבל במקרה שהשותף שלקח את ההלואה מתעסק בעצמו במעות להרויח בהן, באופן זה אין בדבר איסור, אלא כשם שהוא מנכה מהרווחים שאר הוצאות שהיו לו תוך כדי התעסקות במעות, כן הוא מנכה מהרווחים את הרבית שהוצרך לפרוע לנכרי, ולא נעשתה כאן הלואה מעולם לשותף השני.[27]
אמנם כתב הט"ז שאם שני השותפים חתמו על השטר, הרי זה נחשב ששניהם לוו באופן ישיר מהגוי ואין בזה איסור. וכתב החכמת אדם [כלל קלב ס"ח] שה"ה אם אחד מהשותפים לוה וחתם את שמו והוסיף את התיבה "ושותפו", כיון שהמנהג הוא שחתימה זו מחייבת את שניהם, ה"ז כאילו ששניהם לוו באופן ישיר מהנכרי ושרי, דאין כאן הלואה מזה לזה.

עוד כתב הט"ז שאם שותף אחד לוה מישראל בעיסקא ונתנו לקופת השותפות אין בזה איסור, דכדרך שהוא לוה בעיסקא כן הוא מלוה לשותפו בעיסקא.

ג] עוד האריך הט"ז [ס"ק ג] לדון אם מותר ללוה ליתן שכר לערב קבלן כדי שיסכים להיות ערב, דלענין ערב סתם הביא הט"ז בשם שו"ת הרא"ש דמותר ללוה ליתן שכר לערב, אך נסתפק הט"ז אם היתר זה נאמר גם בערב קבלן, די"ל שדוקא בערב סתם נאמר ההיתר, שבזה בודאי לא נוצרה זיקת חיוב בין הלוה לבין הערב משעת ההלואה, ורק משעה שהערב פרע את החוב למלוה חל על הלוה חוב לשלם לו, אבל בערב קבלן לפי רש"י וסיעתו שאסרו להיעשות קבלן להלואה שנתן נכרי לישראל, והיינו דס"ל דמשעת ההלואה נוצרה זיקת חיוב מסופקת בין הלוה לבין הערב קבלן, א"כ כאשר הלוה משלם לערב שכר כדי שיקבל עליו ערבות, הרי יש כאן ספק שמא הוא נותן שכר למלוה שלו [פירוש לערב] וה"ז רבית. אולם למעשה התיר הט"ז ליתן שכר לערב קבלן אף לשיטת רש"י, וטעמו משום שאין השכר ניתן לערב משום צד ההלואה המסופק שיהא בינו לבין הלוה, אלא משום שהוא גורם לכך שהמלוה יתן את ההלואה ללוה, ולכן אין בשכר זה משום רבית.
אולם בערב 'שלוף דוץ' כתב הט"ז דפשוט שאסור ללוה ליתן לו שכר, משום שמיד בשעת ההלואה נעשה הערב מלוה של הלוה, ואין כאן ספק הלואה, ולכן אסור ליתן לו שכר.

ביאורים והערות

דכיון שהמעות ניתנו לו בעיסקא ולא בהלואה אין הרווחים ניתנים בתורת שכר על ההלואה אלא מתוך מה שהרויח צריך הוא ליתן חלק מהרווחים למלוה משום שחצי המעות הן בגדר פקדון, ואם הלוה היה פורע בזמן והיה מתעסק במעות שלו ומרויח, היו כל הרווחים שלו, וא"כ הרווחים שהוא צריך ליתן למלוה שלו עקב עיכוב סיכום הפירעון של הלוה הם בגדר היזק. ולכאורה הט"ז סובר דמאחר שהורגלו בנ"א ללוות בהיתר עיסקא לצורך מסחרם או לשאר צרכים לכן נהיה תשלום הרווחים למען שכר המעות, דזהו המחיר שרגילים לשלם עבור מעות ולכן אין דנים זאת כ"היזק".

27. החוות דעת [ס"ק א] חלק על הט"ז וכתב דאף באופן שהמתעסק במעות לוה אותן, מ"מ זכה השותף האחר במחציתן, שהרי יקבל חצי מהרווחים וישא במחצית ההפסדים, וא"כ יש כאן הלואה גמורה מהשותף שלוה את המעות לשותף השני, ולכן העמיד זאת החוו"ד באופן שהשותף לוה שלא על דעת שותפו, שבאופן זה אין שותפו חייב לשלם הפסדים מביתו, ורק ממעות השותפות אפשר ליקח הפסדים, דשותף כיורד ברשות דמי, עיי"ש.

קנין הלכה

מראי מקומות

והש"ך [נקודות הכסף] כתב שהוא חוכך להתיר אף בערב "שלוף דוץ", דסו"ס קיימת כאן הסברא הנ"ל של הט"ז, שאין השכר ניתן לערב משום שהוא מלוה ללוה, אלא משום שהוא נעשה כלוה כלפי המלוה, וא"כ אין זה רבית, והוסיף הש"ך דכמדומה שנוהגים היתר ליתן שכר גם לערב 'שלוף דוץ'.

<u>סימן קעא</u>

<u>סעיף א</u>

מקור הדין הוא בברייתא דף עב., ונתבארו בברייתא ברישא דיני נכרי שהלוה לישראל ברבית ואח"כ נתגייר, ובסיפא דיני ישראל שהלוה לנכרי ונתגייר. בין ברישא ובין בסיפא מיירי הברייתא כשזקפו את הרבית על הלוה במלוה, ושיש בזה חילוק אם הזקיפה היתה קודם שנתגייר או אחרי שנתגייר, ולא עסקה הברייתא כלל במקרה שלא זקפו את הרבית במלוה.[28]
ונבאר תחילה את ענין הזקיפה ואח"כ יתבארו חילוקי הדינים שבברייתא.

<u>ביאור ענין הזקיפה במלוה</u>

עיין רש"י [דף עב. ד"ה וזקפן] שכתב דענין הזקיפה הוא שהמלוה והלוה מצרפים את חוב הקרן של ההלואה ואת חוב הרבית ועושה אותם כחוב אחד, וכותב עליהם שטר שבו כתוב "כך וכך אני חייב לפלוני", ומעתה יכול לגבות בו את הרבית. ופירש"י הטעם משום דמשעת זקיפה הוי כגבוי, והיינו שהמלוה והלוה מתייחסים לחוב הרבית המקורי כמסולק, וכאילו פרעו, וכותבים מעתה שטר חדש.[29]
ובמרדכי [סי' שלד] כתב בשם המהר"ם שהזקיפה קובעת חוב גמור גם על הרבית שעדיין לא נתרבתה, והיינו דקודם הזקיפה אם היה הלוה פורע את החוב בתוך הזמן היה משלם רק את הרבית שעלתה עד זמן הפירעון, והזקיפה החליטה את כל סך הרבית לכל משך ההלואה כחוב גמור.
ומכח דין זה שהזקיפה כפירעון, סוברים כמה ראשונים שמעתה יכול המלוה לגבות את מלוא סך הרבית, אף הרבית שעדיין לא נתחייבה קודם שנתגייר, וכפי שיתבאר להלן.

א. נכרי שהלוה לישראל ברבית וזקף את הרבית במלוה ואח"כ נתגייר, כתבו מהרי"ק [שורש קלב] בשם המרדכי [סי' שלד] בשם מהר"ם, והתרומת הדשן [סי' שג] שמותר לישראל לגבות בכה"ג את כל הרבית, משום דמשעת הזקיפה נחלט כל סך הרבית כחוב גמור, גם אותה רבית שהיתה אמורה לעשות עליו לאחר שנתגייר, דכיון שזקפה במלוה נחלטה כל הרבית, שאפילו יקדים הלוה לפרוע את החוב לא יפטר מהרבית שנזקפה, וממילא אין דנים זאת כרבית

ביאורים והערות

28. לגבי נכרי שהלוה לישראל ברבית ואח"כ נתגייר ולא זקפו את הרבית במלוה נחלקו הראשונים:
א. ברא"ש [סי' נז] משמע שיש בזה איסור רבית מהתורה, [ולא נתפרש להדיא אם קאי רק על הרבית שנתרבתה אחר שנתגייר, או דאף רבית שעלתה קודם שנתגייר אסור לו ליטלה מן התורה, ומ"מ מפורש ברא"ש שיש איסור ליטול גם רבית שנתרבתה בגיותו].
ב. הריטב"א כתב שהאיסור אינו אלא מדרבנן ומשום מראית העין בעלמא.
טעמו של הריטב"א הוא דס"ל שאין איסור תורה אלא ברבית שנקצצה באיסור, והכא הרבית נקצצה בהיתר בהיותו נכרי. [ומטעם זה סובר הריטב"א גם, שאם נכרי הלוה לישראל ברבית ואח"כ מכר את השטר לישראל אין בזה איסור. ובשו"ע (סי' קסח סעיף י) וברמ"א (שם סעיף כ) אסרו בזה]. ובטעמו של הרא"ש נראה דסובר דיש איסור רבית מהתורה אף באופן שהרבית לא נקצצה באיסור, דסו"ס כעת יש זיקת חוב רבית בין ישראל לישראל ורבית זו קצוצה משעת הלואה.
29. גם בתשובת הרשב"א [ח"א סי' תתקפט וח"ב סי' ב] למד מהגמרא דידן שענין הזקיפה הוא כאילו נפרע החוב הראשון, ועכשיו כותב שטר חדש והוי כמלוה אחרת.

שנתחייב אחר שנתגייר, וכן כתב הש"ך בפשיטות לדינא.[30]

ב. נכרי שהלוה לישראל ברבית ונתגייר ואח"כ זקף במלוה מבואר בברייתא דאסור לגבות את הרבית, וכתבו הרא"ש [סי' נז] והמ"מ [פ"ה ה"ו] שהאיסור חל גם על הרבית שנתרבתה קודם שנתגייר.[31]

ג. נכרי שהלוה לישראל ברבית ונתגייר ולא זקף כלל את חוב הרבית במלוה, דעת הב"ח והלבוש והש"ך [ס"ק ב] שגם בזה אסור לגבות את הרבית, אף זו שנתרבתה בגיותו, ודלא כהפרישה שכתב דבכה"ג מותר לגבות מה שנתרבה בגיותו.[32] ועיין רע"א שהביא בשם הגידולי תרומה כהפרישה. ועיין לעיל בהערה שהבאנו שברא"ש משמע לאיסור בזה.

ד. נחלקו התנאים, בישראל שהלוה לנכרי ברבית ונתגייר ונפסקה הלכה כר' יוסי שאף אם זקף במלוה אחרי שנתגייר מ"מ מותר לגבות את הרבית, והטעם שלא יאמרו שנתגייר כדי לחסוך מעצמו את הרבית.

ונחלקו הראשונים בדין זה:

א] הרמב"ם [פ"ו ה"ו] ותלמידי הרשב"א כתבו שלא התיר ר' יוסי אלא את הרבית שנתרבתה קודם שנתגייר ולא את הרבית שנתרבתה אחר שנתגייר.[33]

ב] הרא"ש והריטב"א כתבו שמותר לגבות גם את הרבית שנתרבתה אחר שנתגייר.[34]

והשו"ע פסק כהרמב"ם שאינו גובה אלא את הרבית שנתרבתה בהיותו נכרי.

ה. ישראל שהלוה לנכרי ברבית ונתגייר ולא זקפו כלל את החוב במלוה, כתב הרשב"א [בחידושיו] שגם באופן זה שלא זקפו את הרבית במלוה מותר לגבותה, וכן הביא הש"ך [ס"ק ג] בשם הטור ושאר פוסקים. [ומשמע דקאי על הרבית שהתיר השו"ע, דהיינו על הרבית שנתרבתה בגיותו, ולא על הרבית שנתרבתה אחר שהתגייר]. אמנם המגיד משנה [פ"ה ה"ו] נקט שדעת הרמב"ם שאין להקל אלא בשזקפו את הרבית, אך אם לא זקפו את הרבית אין להקל אף לגבות את הרבית שעלתה בגיותו. וכתב הש"ך דטוב להחמיר כהרמב"ם.

ביאורים והערות

30. מדברי הגר"א [סימן קע ס"ק יד] נראה דס"ל שלפי הרמב"ם והרשב"א המובאים להלן בדין ישראל שהלוה לנכרי וזקף במלוה ואח"כ נתגייר, שלא התירו אלא את הרבית שעלתה עליו קודם שנתגייר, משמע שה"ה בנ"ד בנכרי שהלוה לישראל וזקף במלוה ואח"כ נתגייר אין הזקיפה מתרת לגבות אלא את הרבית שנתרבתה קודם שנתגייר.

31. ברא"ש כתב הטעם "דכיון שלא זקפן עליו במלוה קודם שנתגייר, השתא הוא דשקיל מיניה רביתא", ולא נתפרש היטב אם יש בזה איסור תורה או איסור דרבנן.

32. דסובר הפרישה שמן הדין אין איסור ברבית שעלתה בגיותו, ורק רבנן תיקנו שאם זקף את הרבית במלוה לא יטול מה שנתרבתה בגיותו אטו רבית שעלתה אחר שנתגייר.

33. ומשמע מלשון ר' יוסי בברייתא שגם כשזקף את הרבית קודם שנתגייר דינו כמו בזקף את הרבית אחרי שנתגייר, וא"כ לפי הרמב"ם בשני המקרים לא תועיל הזקיפה לגבות את הרבית מה שנתרבתה אחרי שנתגייר.

34. הרא"ש [סי' נז] כתב דאף שרבית זו אסורה מהתורה, מ"מ חכמים חייבוהו לפורעה כדי שלא יאמרו שנתגייר בשביל לחסוך מעצמו את תשלומי הרבית, ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה. והריטב"א כתב דמתוך שהקציצה היתה בהיתר, בזמן גיותו, ורק משום מראית העין אסרוה, לכן התירו איסור זה מהטעם הנ"ל שלא יאמרו וכו'.

שאלות לחזרה
על החומר הנלמד בחודש אייר תשע"ח
יו"ד הלכות ריבית סי' קסח קסט עד ס"ח, קע – קעא
מיוסדות על טור וב"י, שו"ע ט"ז וש"ך, נקוה"כ רעק"א ופתחי תשובה

<u>סימן קסח קסט סעיף א</u>

א. האם יכול ראובן לומר לשמעון אני אלוה לך מעות על מנת שתתן הריבית לעכו"ם, ומה הטעם;
1) כשראובן חייב מעות לעכו"ם ושמעון נותן לו בשבילו?
2) כשראובן אינו חייב לעכו"ם כלום? [טור, ט"ז סק"א, ש"ך סק"ב]

ב. ראובן שלוה מעות מעכו"ם בריבית ומבקש להחזירה לו;
1) האם יכול שמעון לומר לראובן: תנם לי ואני אשלם לעכו"ם קרן וריבית כדרך שאתה מעלה לו?
2) ומה הטעם?
3) ומה הדין אם שמעון כותב שטר בשמו לעכו"ם ונותן לו משכונות וגם הריבית נותן לעכו"ם? [טור ושו"ע, ט"ז וש"ך שם]
4) והאם הוי ריבית קצוצה? [רמ"א]

ג. באופן שראובן חייב מעות לעכו"ם ללא ריבית;
1) האם יכול ליתן המעות לשמעון שישלם לעכו"ם עם ריבית?
2) ומה הטעם? [שו"ע, ש"ך סק"ג]

ד. 1) מה הדין אם העמיד ראובן את שמעון אצל העכו"ם ואמר העכו"ם לראובן תנם לשמעון והפטר ואני אתנה עמו שיתן לי קרן וריבית?
2) ומה הטעם?
3) האם הוי ריבית קצוצה?

ה. 1) מה הדין אם אמר העכו"ם לראובן ליתנם לשמעון דרך פקדון ואח"כ יהא בידו הלוואה?
2) ומה הטעם? [שו"ע, ט"ז סק"ב, ש"ך סק"ד, רמ"א ס"ג]

<u>סעיף ב</u>

ו. באופן שראובן החזיר המעות ליד העכו"ם;
1) האם יכול העכו"סליתן המעות לשמעון ולומר לו שיחזיר הריבית לראובן?
2) ומה הדין כשהעכו"ם ממנה את ראובן לאפוטרופוס שלו לקבל משמעון קרן וריבית?
3) והאם חיישינן למראית העין, ומה הטעם? [שו"ע, ט"ז סק"ג, ש"ך ס"ק ה-ו, פ"ת סק"א]

<u>סעיף ג</u>

ז. העמידו אצל העכו"ם ואמר הניחם על גבי קרקע וכן עשה ונסתלק ולקחן השני משם מותר [שו"ע].
1) האם צריך שיאמר לו "הניחם על גבי קרקע והפטר"?
2) האם דומה דבר זה לאומר לחבירו זרוק לי חובי דבעינן דוקא שיאמר והפטר?
3) האם בעינן שיסתלק משם ישראל ראשון, והטעם? [טור, שו"ע, ט"ז סק"ד, ש"ך סק"ז]

ח. באופן ששמעון לא נכנס כלל במו"מ עם ראובן, והלך אל העכו"ם לבקש ממנו מעות בריבית והעכו"ם אומרלו שילך לראובן לקבל ממנו המעות;
1) לדעת הרמ"א- האם מותר לשמעון לקחתו מראובן, ומה הטעם?
2) מאי שנא מהמבואר בס"א בדין כשהאומר העכו"ם תנם לו והפטר?
3) האם מותר לתת הריבית לראובן?
4) מה הקשו הט"ז והש"ך על דברי רמ"א אלו?
5) ואיך נקטו הט"ז והש"ך להלכה בדין זה? [רמ"א, ט"ז סק"ה, ש"ך סק"ט]

<u>סעיף ד</u>

ט. האם מותר ללוות מעכו"ם בריבית כשהעכו"ם מתנה עמו על מנת שיתן הריבית לישראל, ומה הטעם? [שו"ע]

<u>סעיף ה</u>

י. באופן שראובן מלוה לעכו״ם בריבית והעכו״ם מלוה לשמעון בריבית בשליחותו של ראובן שלא בכוונה להערים, האם מותר לראובן לקבל הריבית מיד העכו״ם;
1) למ״ד אין שליחות לעכו״ם?
2) למ״ד יש שליחות לעכו״ם לחומרא?
3) אי אין שליחות לעכו״ם לחומרא וישראל כופה לעכו״ם ליתן לו ריבית ויודע שיקחנוהעכו״ם משמעון?
4) ומה הדין אם יש לעכו״ם משכון מישראל שני, שאין צריך לכוף אותו?
5) ומה הדין אם ראובן עושה בכוונה לתלות מעותיו ביד עכו״ם בהערמה? [שו״ע, רמ״א, ש״ך ס״ק י-יד]

יא. ומה הדין באופן הנ״ל שהעכו״ם מלוה לשמעון בריבית, ולא בשליחותו של ישראל? [רמ״א, ש״ך סקי״ב]

<u>סעיף ו</u>

יב. עכו״ם שלוה מעות מראובן בריבית ומבקש להחזירם לו;
1) האם יכול שמעון לומר לעכו״ם תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו, ומה הטעם?
2) והאם יכול שמעון לומר לעכו״ם תנם לי ואני אעלה לו כדרך שאתה מעלה לו, ומה הטעם?

יג. העמיד העכו״ם את שמעון אצל ראובן;
1) האם מותר לשמעון לקחת המעות מיד העכו״ם ולשלם עליו ריבית, ומה הטעם?
2) ומה הדין אם שמעון אומר בפירוש שבשליחות ראובן הוא מקבלה?
3) והאם בעינן דוקא שראובן עשאו שליח?

<u>סעיף ז</u>

יד. כשראובן שלח עכו״ם ללוות לו מעות בריבית משמעון, ושמעון יודע או אינו יודע שבשביל ראובן הם;
1) האם מותר אח״כ לשמעון ליקח הריבית, ומה הטעם?
2)והאם מותר אח״כ לראובן לשלם הריבית, ומה הטעם? [שו״ע, רמ״א, ט״ז סק״ח, ש״ך ס״קיז-יח, רעק״א]

<u>סעיף ח</u>

טו. ראובן שלח עכו״ם ללוות מעכו״ם בריבית, והלך העכו״סולוה משמעון;
1) האם מותר אח״כ לשמעון לקחת הריבית, ומה הטעם?
2) והאם מותר אח״כלראובן לשלם הריבית, ומה הטעם? [ב״י, שו״ע, ט״ז סק״ט, ש״ך סקי״ט]

<u>סימן קע סעיף א</u>

טז. 1) באר פלוגתת הראשונים באיזה אופן מותר לראובן להיות ערב עבור שמעון שלווה מעות מעכו״ם בריבית?
2) כמאן פסק הטור, כרש״י או כהרשב״א?
3) איך פסק הב״י לכתחילה?
4) בדיעבד - כשנעשה באיסור וודאי או בספק - האם מוציאין ממנו, לב״י ולדרכי משה?

יז. באר דעת השו״עוהרמ״א בדעת רש״י;
1)במקום שהמנהג שתובעין הערב תחילה?
2) כשקיבל עליו העכו״ם שלא יתבע את הערב תחילה?
3) והאידנא?

יח. האם השו״ע פוסק כדעת רש״י או כדעהרשב״א - לכתחילה ובדיעבד? [שו״ע, ט״ז סק״א]

יט. אם עבר ראובן ונעשה ערב עבור שמעון שלוה מעות מעכו״ם בריבית;
1) האם צריך שמעון לשלם לו כל ההפסד המגיע לו?
2) האם צריך לשלם לו ריבית שנותן בשבילו?
3) ואם כבר פרע לו הריבית, האם מוציאין ממנו, ומה הטעם? [רמ״א, ט״ז סוסק״ב]

כ. ומה הדין בכל הנ״ל בערב שלוף דוץ? [ש״ך סק״ב]

כא. איך מבאר הט״ז פלוגתת הטור והר״יקורקוזא מדין צד אחד בריבית?

כב. האם הדין של מהר״ייקורקוזא הוא ג״כ בדינאדישראל שאמר לחבירו לוה לי מעות מעכו״ם וכו׳?

כג. איך פסקו הרמ״א, הב״ח והט״ז, כהטור או כמהר״ייקורקוזא? [ט״ז סק״ב]

כד. מלוה שהתנה עם לוה שאם לא ישלם חובו לזמן המוגבל ישלם לו כל ההזיקות שלו, והמלוה לוה ממקום אחר מעות בהיתר על ריוח, האם חייב הלוה לשלם לו הרווחים שנותן המלוה לאחרים, ומה הטעם? [ט״ז סק״ג]

כה. 1)שני שותפים, שאחד לוה מעות מעכו״ם בריבית לצורך השותפות, האם מותר לו לשלם הריבית מהשותפות ולהתחלק ברווחים עם השותף השני, ומה הטעם?
2)ומה הדין כששניהם לווים מהעכו״ם?
3) והאם יש נפק״מ אם השותף הלוה הוא העוסק בשותפות או שאחד לוה והשני עוסק בשותפות?
4) ומה הדין כשאחד לוה מישראל בעיסקא ונתנו לשותפות, האם יכולים להתחלק ברווחים? [ט״ז שם]

כו. 1) באר היטב לדעת רש״י ולדעת הרשב״א, האם מותר לראובן ליתן שכר לשמעון שיהיה ערב קבלן בעדו נגד לוי?
2) מה הנידון בזה?
3) והאם מותר לשלם לראובן הערב שיתן הוא שטר עליו למלוה, ומה הטעם?

כז. בנותן שכירות לחבירו שיתן שטר עליו למי שרוצה לקנות סחורה ממוכר אחד ואין רוצה להאמין לזה הלוקח, איך יעשה? [ט״ז שם]

<u>סעיף ב</u>

כח. עכו״ם שלוה מישראל בריבית;
1) האם מותר לישראל להיות לו ערב קבלן או ערב שלוף דוץ?
2) ומה הטעם?

<u>סימן קעא סעיף א</u>

כט. ישראל שלוה מעות מעכו״ם בריבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר;
1) האם גובה קרן וריבית - שעלה קודם שנתגייר או אח״כ?
2)האם זה מן הדין או מתקנת חכמים? [שו״ע, ט״ז ס״ק א-ב, ש״ך ס״ק א-ב]

ל. 1) עכו״ם שלוה מישראל בריבית, וזקף עליו את הריבית במלוה, לפני שנתגייר או אח״כ, האם גובה את הקרן והריבית, ומה הטעם? [שו״ע]
2) ומה הדין כשלא זקפן במלוה? [ש״ך סק״ג].

שאלות הנוגעות למעשה

יו"ד הלכות ריבית סי' קסח קסט עד ס"ח, קע

א. זוג צעיר שקנו דירה. להורים יש הטבות בבנקים, ולכן הם לוקחים את המשכנתא על הדירה.

1. באופן שהתשלום אמור לרדת מהחשבון בנק של הזוג, האם מועיל ההיתר עיסקא שיש בבנק, וכן להיפך כאשר הזוג הוא זה שלוקח את המשכנתא על שמם והאבא מתחייב לשלם.
2. והאם שונה כאשר תשלום המשכנתא מתחלק שהקרן יורד מבעל ההלואה והריבית מההורים
3. והאם שונה כאשר לכתחילה כשההורים התחייבו את סכום ההשתתפות בדירה סוכם שהתשלום יהיה ע"י שהזוג יקח משכנתא וההורים ישלמו אותו.
4. וכן מי שלוה כסף ללא תנאי ריבית מאדם שיש לו היתר עיסקא רוצה להעביר את ההלואה לאדם אחר, המלוה מוכן אבל רק בתשלומי ריבית המותנים בעיסקא, האם יכול הלוה להעביר לו את ההלואה.
5. והאם יש חילוק בין אם הלוה השני כותב הסכם מיוחד עם המלוה הראשון או שלא כותב.
6. וכן מי שלקח כסף בעיסקא, האם יכול להלות את הכסף לאדם אחר באותם תנאים, - והאם יש חילוק בין אם ההסכם השני יהיה בין הלוה הראשון והשני, או שההסכם יהיה בין הלוה השני למלוה, - וכן האם יש הבדל אם כבר לקח את הכסף או שלכתחילה לוקח את העיסקא עבור השני.
7. וכן בחו"ל כאשר לוקחים משכנתא מבנק ואין בו כלל היתר עיסקא, האם יכול להעביר את ההלואה לאחר עם אותם תנאים.
8. והאם יועיל שיעביר גם בבנק את הלואה על שם השני.
9. וכן מי שיש לו כרטיס אשראי האם יכול לבצע קניה בתשלומים עם ריבית עבור חבירו, כשחבירו מתחייב לשלם לו את הכל.

[קס"ו ס"ק-ד, ק"ע ט"ז סק"ג, מכמ"ף קל"ב ו', ועין גס לקמן סעיף ט"ז-י"ז].

ב. מבקש מחבירו שיהיה ערב עבורו.

1. האם מותר לשלם לו כסף כדי שיהיה ערב עבורו, והאם מותר להודות לו על כך שנעשה ערב.
2. ומה הדין אם משלם לו על הערבות לפי ימי ההלואה.
3. ומה הדין בלוה מבנקים ונחשב לערב בדרגה ראשונה או שניה.
4. וכן מי שנותן לשני ציק שיוכל ללות על סמך זה האם יכול לשלם לו על כך.
5. ומה הדין במי שמשלם לאחר כסף כדי שישיג לו הלואות וחלק מהמלוים מוכנים לתת לו רק בתנאי שהוא יחתום ערבות.
6. והאם מי שחותם ערבות עבור חבירו בבנק, או לעיסקא, צריך שיהיה לו גם היתר עיסקא עם נותן העיסקא.

[ק"ע ט"ז סק"ג, נקוה"כ, מכמ"ף קל"ב ס"ז, שו"ע הרב סעיף ס"ג, מו"ד].

ג. שוכר דירה מחבירו וכל התשלומים רשומים על שם המשכיר, והשוכר משלם לו אותם אח"כ.

1. כשהשוכר פיגר בתשלומי מיסים, מים גז וכדו' מאחר תשלומי מים, מסים וכדו' האם מותר לשוכר לשלם למשכיר אח"כ גם את הריביות.
2. והאם תלוי אם סוכם להדיא בחוזה או לא.
3. וכן מי שהלוה לחבירו כסף ע"י ציק, והלוה איחר את זמן הפרעון, האם מותר ללוה לשלם למלוה את הריביות שהתחייב מחמת כך בבנק.

4. וכן בעה"ב שעיכב משכורות ובגלל זה חזרו חיובים קבועים של העובד, או קיבל קנסות פיגורים האם מותר לשלם לו על כך.
5. ואם המעסיק עיכב את כספי העברה לפנסיה וכדו' ובגלל זה הפסיד את הריביות המצטברות של אותם חודשי האם יכול להשלימם.
6. וכן לוה ששילם למלוה ע"י צ'ק, והצ'ק חזר, האם מותר למלוה לקחת מהלוה את עמלת החזרה.
7. וכן מי שמכר דירה ואמר שקובע את תאריכי תשלומי הקניה לפי זמן שהוא חייב לשלם למוכר של הדירה שלו, הלוקח איחר ומחמת כך היה צריך המוכר לשלם למוכר שלו על הפיגור, האם יכול לקבל את זה מהלוקח שלו.
8. אם המלוה משך על סמך הפקדת הצ'ק כסף מחשבונו, וע"י שחזר הצ'ק חוייב בריבית, האם מותר לו לקבל את זה מהלוה.
9. והאם מותר לגמ"ח לבקש השתתפות בדמי ועמלות שבניהול חשבון, הדפסת צ'קים או שטרי ההלואה, החזקת משכיר, ושכירות מקום.

[סימן ק"ע ס"ק, ט"ז סק"ג].

ד. שותפים בעסק שאחד יש לו בפרטי שלו זכות אשראי גבוה ולכן לוקח מינוס מהחשבון שלו לצורך העסק.

1. האם יכול לקחת ולשלם לבנק את הריביות מהעסק.
2. והאם שונה כאשר לצורך הלואה זו מהבנק משכן את בית העסק או רכוש אחר של העסק.
3. והאם תלוי אם שתיהם שותפים בניהול בפועל או שהשני הוא רק משקיע.
4. וכן האם שתי שותפים יכולים לקחת הלואה ביחד מהבנק לצורך העסק כאשר ההלואה רשום על שתיהם.
5. האם יש חילוק האיך ומה סמכותו ותפקידו בעסק, של מי שלקח את ההלואה, והאם העסק עשה רוחים או לא.
6. ומה הדין בכל הנ"ל כאשר לוקחים את ההלואה מבנק של נכרי שאין בו כלל היתר עיסקא.

[ט"ז סק"ג, חכמ"ח קל"ב ס"ק, שו"ע הגר"ז סעיף ס"ד, תפארת למשה].

ה. שתים קנו בשותפות דירה להשקעה, והוציאו משכנתא רק על שם אחד.

1. כאשר ההסכם שהשני משלם את חלקו היחסית עם הריבית מה דינו.
2. ומה הדין כאשר אחד מוציא משכנתא, וכנגד זה השני משיג הלואות נוחות.
3. וכן שותפים שקונים כמה דירות ביחד האם יש חיסרון בכך שמוציאים משכנתא ביחד על שם שתיהם.
4. והאם תלוי אם כתוצאה מכך שקנו את הדירה שתיהם מוגדרים בבנק אחראים על המשכנתא של שתיהם.

[כנ"ל שמלה ד].

יסודות הנידונים בשאלות הנוגעות למעשה

א. כאשר לכתחילה ההורים מתחייבים יתכן שהכל מותר, אפילו כאשר נחשב שהילדים הם הלוים {כמבואר ברמ"א סימן קע"ו ס"ו} אבל כאשר מעביר הלואה לאחר, או שלא סיכמו לכתחילה בשידוך שיקחו משכנתא וההורים ישלמו, נחשב שההורים לוים מהילדים ללא עיסקא, ואפילו כאשר מעבירים את ההלואה על שם השני מבואר בשו"ע שאסור, אלא שאפשר שבבנק אין את הסברא שסתם הלואה אפילו שהעביר על שם השני העכו"ם יחזור אליו, וממילא מותר, ואפשר שכאשר לכתחילה סוכם שזה ע"י משכנתא הרי זה כאילו שהמחיר ההתחייבות יותר יקר, אלא ששונה אופן שלקחו מבנק של עכו"ם שבזה אין את הסברא של הט"ז סימן ע' סק"ג שכשם שלקח בעיסקא כן מעביר בעיסקא, ובעיקר מש"כ הט"ז שמלוה בעיסקא כפי שקיבל, דנו האחרונים האם בשאר אנשים שאינם שותפים גם מועיל סברא זו, {עיין בבר"י פ"ו הערה נ'} ואם מעביר לשני עם ריביות אפילו אם אמר לו שעי"ז פוטרו מחובו מ"מ נחשב שלוה מהשני ולכן כל שלא סיכם להדיא ע"ד היתר עיסקא לא יועיל, מאידך אם למלוה לא יהיה היתר עיסקא, גם אם יהיה לו עם הלוה הראשון וממילא עצם זה שהוא מקבל מחמת הלוה הראשון יותר לא יהיה איסור, מאחר ובאמת הוא לווה מהראשון תלוי אם ללוה הראשון יש עם השני התיר עיסקא, אבל אם אמר והפטר ממילא המלוה האמיתי הוא הראשון, ולכן תלוי האם יש לו היתר עיסקא עם הלוה השני, אבל מ"מ נראה הראשון כמלוה שלו וכל שאין לו היתר כלפיו אינו יכול להועיל ההיתר של הראשון, וכן בכרטיס אשראי אם נחשב שמלוה לו ודאי אסור אלא שיתנה שמלוה לו לפי ההיתר עיסקא שיש לו עם חברת האשראי, או אפשר שלכתחילה החיוב הוא בצורה של תשלומים לא מדין הלואה ועיסקא אלא שזה המחיר בתשלומים וזה גופא ההתחיבות של השני שכפי המחיר שהוא משלם לו.

ב. סתם ערב מבואר בט"ז שמותר, ובערב קבלן לדעת הט"ז והשו"ע הרב מותר, אבל לדעת החו"ד לדעת רש"י נחשב בזה שהערב הוא הלוה והמלוה ללוה, ובאופן שרק אח"כ משלם לו ולא סיכם עמו לכתחילה דנו האחרונים שבזה א"א להחשיבו כשכר פעולה וא"כ גם להודות או להכיר לו טובה עבור הערבות אסור, ובבנק שכאשר אין ללוה אפילו שיש לו נדל"נ גובים מהערב מוגדר כקבלן, ובחלק מאותם אופנים מוגדר כשלף דוץ אבל לדעת הנקוה"כ גם בזה מותר. ובנותן לו צ'ק יש לדון האם מוגדר כמש"כ הט"ז בסוף לענין שנותן לו שטר שילוה עליו ובחו"ד והחכמ"א כתבו שמוגדר כשכר אמירה, אבל בגר"ז נראה שאוסר, ומ"מ אפילו שמבואר שאסור לישראל להיות ערב להלואה בריבית שנעשה מגוי, א"כ גם מעיסקא לכאורה הדין כן וצריך גם היתר עיסקא בין הלוה והערב, אלא שצריך לדון מה החיוב שלו האם זה רק על מה שאח"כ יתפשרו, או שיקבע בבי"ד כמה ומה צריך לשלם ואז חל גדרי החוב.

ג. מבואר ברמ"א שכאשר שילם ערבות על הריבית למרות שאינו משלם לו את דמי הערבות כי נחשב לריבית מ"מ הזיקות שנעשו מחמת ההלואה צריך לשלם לו, ובט"ז מבואר שאם בגלל זה לוה המלוה מעות בעיסקא ממקום אחר אינו נחשב בהפסד שנעשה מחמת ההלואה ואסור ללוה לשלם לו, ואפילו התנה עמו להדיא שיקח בהיתר וישלם לו אסור ליתן לו, ולכן בכל אופנים אלו הפרטים והתנאים מתחלקים והדבר תלוי שיש אופנים מוגדר שהריביות וההפסדים הם כתוצאה מאי תשלום של הלוה, ויש שזה רק צורה שהמלוה היה צריך כדי שיוכל להשיג כסף כדי לכסות שהלוה לא משלם, אלא שבאחרונים דנו בזה [עיין נצר"י פ"ג דין י"ז-י"ח ונהערות שם] ויש אומרים שכאשר החיוב אינו מחמת הלואה אלא שכר פעולה וכדו' מותר לקבל ממנו גם מניעת הרויח וכד', וכאשר התשלומים רשומים על שם המשכיר והוא נחשב החייב כלפי הרשויות, אמנם השוכר התחייב לו לשלם את הכל אבל אינו אלא חוב מהשוכר למשכיר, או כערב על התשלומים וא"כ אינו יכול לשלם לו על זה.

ד. בט"ז מבואר שכאשר לוקחים הלואה מגוי אם לא ששתיהם יהיו לוים ממש יחשב בלוקח את ההלואה כלוה מהגוי ומלוה חצי לחבירו השותף הישראל ויאסר לקחת ממנו הריבית, אבל אם לוקחים ממי שיש לו היתר עיסקא גם אם לוקח

לבד ונחשב כחוזר ומלוה לשותפו, מ"מ על דעת מה שקיבל כלומר ע"פ אותו עיסקא מלוה לו ומותר, אמנם בחכמ"א כתב שאם כאשר לקח את ההלואה מהגוי חתם את שמו ושם חבירו או שם החברה בצורה שחתימה זו מחייבת, נחשבים שתיהם כלוים ומותר. אלא שמ"מ מאחר וכאשר שתיהם חתומים נחשבים שתיהם כאחראים על ההלואה אם יוכל לגבות מאחד מהם תחלה אסור מדין ערב, אלא אם שותפים בשוה וכל האחריוות היא רק ביחס לעסק יש לדון שלעולם יחשב כגובה משתיהם כאחד, ואין כאן את הסברא שיוכל לקחת תחלה מהישראל הערב, וכן כאשר מישכן את העסק שבו הם שותפים בשוה וממילא כל גביה תתייחס לשתיהם בשוה, ומ"מ מבואר בט"ז שאם הלוה הוא האחראי והמוסמך על העסקים ולא רק מביא כסף, מותר לו לקחת את הריבתי מהעסק, ויש שביארו דבריו שבכה"ג הבאת ההלואה עם הריבית אינה מוגדרת כהלואה ולקיחת ריבית אלא הריבית הוא חלק מההוצאות בעסק בצורת הבאת הריבית, ולכן גם אם השני לא חתום על זה ולא העסק כשם שמנכה קודם את כל ההוצאות מנכה גם את הריבית שהיה צורה להשגת הכסף, אלא שנראה בט"ז וכ"כ בשו"ע הרב שרק אם העסק עשה רוחים מותר לו לקחת את הריבית אבל אם לא עשה רוחים גם באופן כזה אסור לו לקחת את הריבית מהעסק, וע"כ שגם לדעת הט"ז הביאור אינו כן ועיין בבר"י פ"ו הערה ס' והערה ע' ביאור האחרונים בזה והחילוקי דינים העולה ביניהם.

ה. תלוי בכל הנזכר בתשובה ד'.